

دو فصلنامه بین المللی تحقیقات حقوق قضایی

License Number: ۸۶۲۲۷ Article Number: Y۴N۵۱۲۴۸۸۲۷۶ ISSN-P: ۲۷۱۷-۱۱۳۲

بررسی جایگاه جرم جمعی متحد المقصد در حقوق کیفری ایران

(تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۰۳/۱۷، تاریخ تصویب ۱۴۰۲/۰۸/۱۲)

رضا جرجندی مقدم

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد

اسلامی، بندرعباس، ایران

چکیده

در حقوق کیفری ایران جرائم حسب رفتار مرتکب بر اساس عنصرمادی و معنوی به اقسام مختلفی پیش بینی شده است و این تقسیم بندی در فرایند کشف جرم، تعقیب و دادرسی برای مرجع قضایی دارای اهمیت است. جرایم از حیث احراز زمان و مکان ارتکاب، رفتار و نتیجه مجرمانه تحت عنوان جرائم آنی، مستمر و استمرار یافته و به عقیده برخی از حقوق دانان جرایم جمعی متحد المقصد در این تقسیم بندی واقع و مورد مطالعه قرار گرفته اند. راجع به قسم چهارم عده ای قائل به این هستند که این جرم قسم دیگری از جرائم آنی است و عده ای بر این باورند که از قسم جرائم استمرار یافته است و گروهی نیز آن را دسته مستقلی می دانند که برای ارتکاب دارای شرایط زمانی و مکانی متفاوت از دیگر جرائم است. اگر با رد نظریه گروه دوم، این نوع جرم را مستقل از جرم استمرار یافته بدانیم باید قائل به این باشیم که در جرم استمرار یافته رفتار مرتکب در زمان معین و محدودی اتفاق می افتد ولی آنچه در طول زمان تداوم دارد آثار اقدام مرتکب است ولی در جرم جمعی متحد المقصد ارتکاب جرم در مقطع زمانی کوتاهی رخ می دهد ولی آثار جرم تداوم ندارد بلکه رفتار مرتکب تکرار شده است و مجموع رفتار ارتکابی یک فقره جرم به حساب می آید.

واژگان کلیدی: جرم جمعی متحد المقصد، استمرار یافته، رفتار مجرمانه، حقوق

کیفری، نتیجه مجرمانه

مقدمه

جرائم از نظر طول زمان ارتکاب جرم مورد تقسیم بندی قرار گرفته اند، تأسیسات تقسیم بندی جرائم یکی از نهادهای حقوق جزا است که در فرایند کیفری در جهت کشف جرم، تعقیب و مجازات متهم بسیار حائز اهمیت است. برای تحقق وقوع جرم، اثبات اتهام رفتار مجرمانه باید مطابق با شیوه های پیش بینی شده در قانون باشد تا فرد مرتکب تحت تعقیب قرار گیرد. در تمامی جرائم یک سری شرایط عینی که برخی شرایط و اوضاع و احوال را شامل می شود و خصوصیات و ویژگیهای رفتار مجرمانه را همچون موضوع جرم، وسیله ارتکاب جرم، شیوه ارتکاب جرم، زمان ارتکاب جرم، مکان ارتکاب جرم و... در بر می گیرد. بر اساس عنصرمادی جرائم را از جهات گوناگون می توان در طبقه بندی مختلفی قرارداد. جهاتی که مبنای تقسیم بندی جرائم بر اساس عنصرمادی را تشکیل می دهند، شامل ظرف زمان، ظرف مکان، اجزای تشکیل دهنده رفتار مجرمانه و نتیجه مجرمانه می باشد.^۱ بر همین مبنا جرائمی که بر اساس رفتار مجرمانه در ظرف زمان اتفاق می افتد به جرائم آنی، جرائم مستمر، جرائم استمرار یافته و جرائم جمعی متحد المقصد طبقه بندی شده اند. در پژوهش پیش رو صرف نظر از سه مورد اول، به بررسی جرائم جمعی متحد المقصد در حقوق کیفری ایران می پردازیم. در ادبیات حقوقی ایران، برای جرائم استمرار یافته مفهوم دیگری قائل شده اند که به جرائم جمعی متحد المقصد موسوم گردیده است.^۲ زمان آغاز و انجام فعل در جرائم متفاوت است. دانستن زمان وقوع و تحقق جرم از حیث تعیین قانون حاکم و آغاز مرور زمان و همچنین صلاحیت دادگاه مهم است. هرگاه جرم اعم از جرم ناشی از فعل و یا جرم ناشی از ترک فعل در فاصله زمانی کوتاه آغاز شود و اندکی پس از آن به پایان رسد آن را جرم آنی گویند. ولی اگر تحقق جرم منوط به سپری شدن زمانی مدید اعم از چند روز یا چند هفته و یا حتی چند ماه باشد جرم مستمر و تابع احکام زمان و مکان انقطاع جرم است.^۳ این نوشتار به طور خلاصه با بررسی این قسم از جرم در پی بررسی تمام فروض و تبیین

^۱ - منصور فرخی، حقوق جزای عمومی (بندر عباس: انتشارات دانشگاه هرمزگان، ۱۴۰۱)، ۱۳۸.

^۲ - همان، ۱۴۰.

^۳ - محمد علی اردبیلی، حقوق جزای عمومی (تهران: انتشارات میزان، ۱۴۰۰)، ۲۲۸.

مفهومی و مصداقی این جرم و ارائه پاسخی جامع برای تفکیک آن از سایر اقسام جرم و تشخیص جایگاه واقعی آن است. سوالی پیش می آید که آیا جرم جمعی متحدالمقصد همان جرم استمرار یافته است یا عنوانی مستقل دارد؟ در این راستا ابتدا به تعیین حدود و ثغور جرم استمرار یافته و جمعی متحدالمقصد و همچنین بیان مفاهیم ضروری و مرتبط با آن دو تا رسیدن به یک نتیجه واضح و جامع پرداخته خواهد شد. حسب تحقیق و مطالعه صورت گرفته واضح است که در حقوق کیفری ایران کمتر مورد تحقیق قرار گرفته و به اختصار و گذرا به این موضوع پرداخته شده است.

بخش اول: مفهوم شناسی

برای فهم کامل موضوع به تبیین معانی و مفاهیم کاربردی آن نیاز است، بنابراین باید مفاهیم کلیدی به خوبی روشن شوند تا راه درک دقیق موضوع برای علاقه مندان هموار شود. از این حیث در جهت تکمیل این فرایند ضرورت دارد مرزبندی عنوان تحقیق با عناوین مشابه مشخص گردد تا بحث دارای چارچوب و ساختاری منسجم شده و در نهایت ختم به جامع و مانع بودن این تحقیق گردد. لذا به شرح آتی ضمن اشاره به مفهوم لغوی و اصطلاحی موضوع به تبیین آن می پردازیم.

جرم: در لغت نامه و فرهنگ نامه های فارسی، تعاریف متعددی از جرم ارائه شده است که به شرح ذیل به آن می پردازیم.

جرم^۱ از نظر لغوی؛ گناه، خطا، بزه^۲، در اصطلاح حقوق کیفری تعاریف مختلفی از جرم شده است و یک تعریفی که بتواند بر سایر تعاریف غلبه یابد و مورد قبول همگان واقع شود وجود ندارد چون هر یک از این تعاریف اغلب از گرایش های نظری مکتب های خاصی ملهم شده و دارای مبانی نظری مختلف هستند.^۳

مفهوم قانونی جرم: از نظر قانونی، قانون مجازات اسلام مصوب ۱۳۹۴ مطابق

^۱ -crime

^۲ - حسن عمید، فرهنگ عمید (تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۲)، ۶۸۶

^۳ - هوشنگ شامبیانی، حقوق جزای عمومی (تهران: انتشارات ذوبین با همکاری انتشارات مجد، ۱۳۸۴)، ۱۱۳.

ماده ۲ به صراحت تعریفی از جرم^۱ ارائه داده است. بنابر ظاهراین ماده چنین استنباط می شود که چنانچه شخصی فعل یا ترک فعلی را مرتکب شود که از نظر قانون جرم شناخته شود، مجرم محسوب شده و مستحق مجازات خواهد بود. رفتار مجرمانه علاوه بر فعل (انجام کار مجرمانه)، ترک فعل (خودداری از ایفای تکلیف محوله قانونی) را هم شامل می شود.

جرم متحد^۲ المقصد^۳: برخی از حقوق دانان معاصر، از این جرم تحت عنوان «جرم استمرار یافته» سخن گفته اند^۴ که به نظر می رسد سخن درستی نباشد، بلکه تعریف درست این جرم چنین است: ارتکاب یک سلسله اعمال متوالی که یکایک و نیز مجموع آنها هریک جرم تلقی می شود، مثل آنکه چند نفر به قصد سرقت وارد منزلی شوند و به دفعات اثاث خانه را سرقت کنند. در اینجا با اینکه در هر دفعه یک قسمت از اثاث البیت ربوده می شود، یک عمل سرقت واقع می گردد، اما تمام آن اعمال تحت عنوان جرم واحد تعقیب می شود.^۵

این جرم حاوی یک سلسله اعمال متوالی است که هر یک از اعمال، جرم تلقی می شود اما به قصد واحدی انجام می گیرد همچنین این جرم، متشکل از یک سری اعمال متعدد است که طبع واحد دارند و همیشه متقارن می باشند.^۶ برای مثال سرقت یک وسیله بزرگ از طریق قطعه قطعه و خارج نمودن آن به صورت متوالی در زمان های متفاوتی که عرفاً متوالی محسوب می شود و از یک مکان و با یک هتک حرز اولیه، یا حالتی که منشی شرکت اموال موجود در گاو صندوق مدیر شرکت را به صورت تدریجی جهت جلوگیری از شناسایی می رباید؛ ممکن است در اینجا تصور شود که با توجه به نتایج متعدد هر چند مشابه، تعدد نتیجه به وقوع پیوسته است. اما از آن جایی که فرد تنها یک هدف دارد و موضوع جرم هم یکی

^۱ - «هر رفتاری اعم از فعل و ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می شود».

^۲ - یکی شونده، کسی یا چیزی که بادیگری پیوسته و یکی شده باشد. ر.ک. حسن عمید، فرهنگ عمید (تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۲)، ۱۷۵۰.

^۳ - جایی که قصد آهنگ آن کنند، محل قصد. ر.ک. همان، ۱۸۳۸.

^۴ - پرویز صانعی، حقوق جزای عمومی (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۷)، ۳۷۸.

^۵ - عبدالحسین علی آبادی، حقوق جنایی (تهران: انتشارات فردوس، ۱۳۷۳)، ۹۳.

^۶ - همان، ۷۹.

میباشد، نمیتوان اینگونه ارتکاب جرم را تعدد نتیجه دانست. درواقع در جرم استمرار یافته فرد تنها یک هدف دارد و اعمالی که طبع واحدی را دارند انجام میدهد؛ یعنی هر بار عمل مجرمانه به صورت متوالی انجام می دهد اما از آنجا که وی فقط یک قصد مجرمانه دارد، در این گونه موارد تنها به یک مجازات حاصل از مجموع جرایم ارتكابی، محکوم خواهد شد. به عنوان مثال یک مجازات سرقت نه چند سرقت هر چند که در ظاهر چند سرقت صورت گرفته است. این در حالی است که در تعدد نتیجه تنها یک فعل صورت می گیرد؛ نه چند فعل یعنی حالتی کاملاً متفاوت با فرض بحث که فرد در چندین مرتبه برای رسیدن به یک هدف عملی مجرمانه را به سرانجام می رساند.^۱ جرم جمعی متحدالمقصد مانند جرم آنی، مستمر و استمرار یافته درواقع از نظر طول زمان ارتکاب جرم قابل بررسی و نیازمند تشخیص است.

جرم استمرار یافته: جرم استمرار یافته یا دائم یا ادامه یافته غیر از جرم مستمر است، چراکه جرم استمرار یافته و دائم ممکن است جرم آنی محسوب شود و در مدتی کوتاه تحقق یابد، ولی این خصوصیت را دارد که با وجود خاتمه پذیرفتن عمل جزایی، به طول می انجامد و اثرش ادامه می یابد، مانند بالا بردن دیوار برخلاف مقررات جزایی. ارتکاب چنین جرمی با اینکه در مدت کوتاهی صورت می گیرد، ممکن است مدتی دوام داشته باشد.^۲ درواقع جرمی است که توسط مرتکب واحد و با موضوع واحد ولی به دفعات مکرراً انجام می پذیرد مانند این که سرقت غلات از انبار گندم در شب های متوالی یا سرقت شاگرد مغازه از صندوق مغازه در روز های متوالی ارتکاب یابد. جرم استمرار یافته در یک لحظه محقق می شود اما نتیجه آن مدتی ادامه دارد مانند تصرف عدوانی ملک غیر که تصرف در یک لحظه رخ می دهد اما برای مدتی ادامه می یابد. این جرم از نظر نحوه وقوع مانند جرم آنی و از نظر نتیجه مانند جرم مستمر است.^۳

^۱ - احمدحاجی ده آبادی، امیر باقرزادگان و محمد میرزایی، «جایگاه تعدد نتیجه در حقوق کیفری ایران»، پژوهشنامه حقوق کیفری، ۱۳ (۱۳۹۵)، ۱۱۴.

^۲ - مرتضی محسنی، حقوق جزای عمومی (تهران: انتشارات، ۱۳۹۳)، ۲۵.

^۳ - عباس زراعت، شرح ق. م. ا. بخش کلیات، تهران، ققنوس، ۱۳۷۹، ج اول، ص ۴۸.

بخش دوم: شرایط احراز جرم متحدالمقصد

چگونگی رفتار مادی، دوام و دفعات آن در تعیین حکم قابل اجرا موثر است. تشخیص جرائم از یکدیگر به لحاظ طبع و گاه عوارضی که جرم پیدامی کند همیشه آسان نیست.^۱ مصداق بارز آن جرم جمعی متحدالمقصد است که در آن افعال متعدد با عنوان و نتیجه واحد محقق می شود. در این حالت عمل متعدد نبوده و با آن به عنوان جرم واحد رفتار می شود هم چنین در حالتی که جرایم لزوماً بر روی موضوع جمعی واقع می شوند یا مجموع جرایم ارتكابی در قانون عنوان خاصی دارند نیز همین حکم صدق کرده و برخی حقوق دانان این دو نوع فعل مجرمانه را نیز مصداق جرم واحد می دانند. ولی از حیث جبران خسارت وارده باید توجه داشت که در دو نوع اخیر خسارات متعدد واقع شده و باید جبران شود. البته ناگفته نماند که بین جرم استمرار یافته و جرم جمعی متحدالمقصد رابطه و تشابه نزدیکی وجود دارد.

بند اول: عدم استمرار رفتار مجرمانه در طول زمان

در حقیقت در این قبیل جرائم، رفتار مجرمانه برخلاف جرائم مستمر، خودبه خود در طول زمان استمرار نمی یابد و همچنین برخلاف جرائم استمرار یافته، آثار جرم تداوم نیافته است.^۲ در جرم متحدالمقصد مانند جرم استمرار یافته رفتار مجرمانه در یک لحظه اتفاق می افتد ولی نتیجه این رفتار مجرمانه برای مدتی ادامه پیدامی کند. این رفتار مرتکب است که برای مدت زمانی متوالی و فقط نسبت به یک عمل مجرمانه استمرار می یابد. بنابراین نباید استمرار رفتار مجرمانه را با تکرار آن اشتباه گرفت. مانند تصرف عدوانی ملک دیگری که رفتار مادی مجرمانه یعنی تصرف ملک یک لحظه محقق شده ولی برای مدت زمانی ادامه یافته است. اتفاق جرم آنی است ولی به دفعات متوالی که عدم استمرار رفتار مجرمانه در طول زمان را باید احراز کرد.

بند دوم: عدم تداوم آثار جرم

همانگونه که قبلاً توضیح داده شد، در جرائم استمرار یافته آثار جرم تداوم دارد

^۱ - محمد علی اردبیلی، پیشین، ۲۲۹.

^۲ - منصور فرخی، پیشین، ۱۴۱.

لیکن در جرائم جمعی متحدالمقصد برخلاف جرائم استمرار یافته آثار جرم تداوم پیدانمی کنند و در مقطعی از زمان متوقف می شود. لزوما عدم تداوم و عدم استمرار آثار جرم در تشخیص نوع جرم ارتكابی با وجود سایر شرایط حائز اهمیت خواهد بود.

بند سوم: تکرار رفتار مرتکب جرم

مقصود از تکرار رفتار مجرمانه در جرائم جمعی متحدالمقصد این است که مرتکب یک عنوان مجرمانه واحداً به صورت متوالی و در چند زمان مختلف از یک شخص و یک مکان انجام می دهد و با تکرار جرم فرق دارد. قابل ذکر است که در تکرار جرم شخصی به علت ارتکاب جرم عمدی به موجب حکم قطعی به یکی از مجازات های تعزیری محکوم شود، و از تاریخ قطعیت حکم تا حصول اعاده حیثیت یا شمول مرور زمان اجرای مجازات، مرتکب جرم عمدی تعزیری دیگری گردد، به مجازات تکرار جرم محکوم می شود. در این نوع جرم رفتار مجرمانه شخص مرتکب است که تکرار می شود.

بند چهارم: واحد بودن عنوان جرم

در حالتی که جرم واحد باشد، مرتکب در واقع یک جرم را مرتکب می شود و در فاصله زمانی مختلفی به این رفتار خود ادامه می دهد. برخلاف تعدد جرم که فرد ممکن است چندین رفتار مجرمانه متفاوت را با عناوین مختلف مرتکب شود. گاهی ممکن است این جرم واحد به تنهایی و به مباشرت یک نفر واقع گردد و یا توسط مرتکبین متعدد واقع شود که مصداق بارز مشارکت یا معاونت در جرم خواهد بود. بنابراین در جرم جمعی متحدالمقصد با وجود سایر شرایط، شرط نیست که حتماً جرم واحد توسط فرد واحد صورت گیرد.

بند پنجم: تعدد رفتار مجرمانه

در جرم جمعی متحدالمقصد لازم است که رفتار ارتكابی مجرمانه متعدد و چند نوع عنوان مجرمانه نباشد. مانند اینکه شخصی به قصد سرقت از یک انبار، در طی چند مرحله البته به صورت پی در پی اموال را از آن محل خارج نماید، که اینجا، جرم متعدد محسوب نمی شود. چون هدف، انجام یک جرم (سرقت از یک منزل) بوده که در طی چند مرحله صورت گرفته است. در صورتی که کسی در طول زمان به دفعات، از دو یا چند منزل سرقت نماید، مرتکب سرقت های متعدد گردیده و نباید مجموع سرقت ها را به عنوان یک فقره جرم جمعی

متحدالمقصد محسوب نمود.^۱

بند ششم: واحد بودن نتیجه رفتار مجرمانه

استمرار جرم گاهی به استمرار رفتار فیزیکی آن است مانند تصرف عدوانی و گاهی به استمرار نتیجه آن مانند مخفی کردن اموال مسروقه، در صورت نخست عملیات تصرف عدوانی، استمرار می یابد و تکرار می شود، اما در صورت دوم عملیات مخفی کردن مال در زمان کوتاهی رخ می دهد و نتیجه (مخفی نگه داشتن مال) بازاده مرتکب، کماکان استمرار می یابد.^۲ ممکن است برای ما سوالی پیش آید که آیا همه جرایم دارای نتیجه هستند یا خیر؟ باید در پاسخ گفت که اگر نتیجه را در معنای قانونی آن بشناسیم باید بگوییم بله؛ همه جرایم دارای نتیجه هستند. برخلاف برخی رفتارهای واحد که دارای نتایج مجرمانه متعدد هستند در جرائم جمعی متحدالمقصد با یک نتیجه مواجه هستیم. با توجه به واحد بودن موضوع جرم ارتكابی و ارتكاب جرم به دفعات از سوی مرتکب نتیجه مجرمانه نیز واحد می باشد. همچنین به لحاظ خروج حکمی از تعدد جرم، تشدید مجازات نیز شامل مرتکب جرم نمی شود. نتیجه یکی از اجزای رکن مادی جرم است و به عنوان یک پدیده مادی اوضاع بیرونی که پیش از ارتكاب این رفتار به یک گونه معین بوده پس از ارتكاب به شکل دیگر در می آید. این تغییر از گونه ای به گونه دیگر، مفهوم مادی نتیجه است.

بند هفتم: یکسان بودن محل جرم

با توجه به تداوم رفتار مجرمانه، محلی که جرم به دفعات وقوع می پیوندد لازم است که در یک محل واحد و یکسان باشد تا جرم ارتكاب یافته را بتوان در زمره جرائم جمعی متحدالمقصد برشمرد. در غیر این صورت با قسم دیگری از جرائم مواجه هستیم. بنابراین لازم است که تمامی رفتارهای مجرمانه مرتکب که در چندین مرحله انجام می شود همگی در یک محل به وقوع به پیوندد. به عبارتی جرم در یک

^۱ - منصور فرخی، پیشین، ۱۴۲.

^۲ - عباس زراعت، حقوق جزای عمومی (تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۸۶)، ۱۶۳.

محل انجام شده باشد تا بتوان مصداق جرم جمعی متحدالمقصد را اثبات کرد. تعدد مکان و متفاوت بودن محل ارتکاب جرم از حیث ظرف مکان با وجود سایر شرایط برای احراز نوع جرم تأثیر زیادی دارد و نباید به راحتی از بررسی واحراز نوع جرم وقوع یافته طفره رفت.

بند هشتم: یکسان بودن مجرم، بزه دیده-زیان دیده از جرم

در جرائم جمعی متحدالمقصد چنانچه افرادی که مورد جرم واقع شده و بزه دیده هستند در ارتباط با جرم ارتكابی یکی نباشند و جرم نسبت به افراد متعددی در فواصل زمانی متفاوت صورت گیرد یا هم زمان جرم دیگری انجام شود که بزه دیده جرائم یکسان نباشند، در اینجا جرم جمعی متحدالمقصد ارتکاب پیدا نکرده و بلکه این رفتار متهم در زمره جرائم دیگر قرار می گیرد. همچنین واحد بودن مرتکبین جرم نیز اهمیت دارد. اگر چندین فرد از یک محل جرمی را انجام دهند و هیچ ارتباط، مشارکت و معاونتی باهم نداشته باشند، در واقع چند جرم و توسط افراد متعددی ارتکاب یافته که باید بین آنها تفکیک قائل شد. در جرم جمعی متحدالمقصد مجرم و همچنین افرادی که که مجنی علیه واقع و مورد بزه دیدگی قرار می گیرند باید یکسان باشند. عدم ارتباط جرم به مجرم یا بزه دیدگان با اوصاف و شرایطی که برای تحقق این جرم قائل هستیم در تعارض قرار می گیرد. بنابراین موارد پیش گفته از موارد و مصادیقی است که در تعیین نوع جرم کاربرد اساسی دارد.

بند نهم: وجود توالی عرفی بین تکرار اعمال مجرمانه

شایان ذکر است که برای تحقق جرم جمعی متحدالمقصد لازم است که توالی عرفی در فاصله زمانی بین رفتار مجرمانه مرتکب رعایت گردد. در غیر این صورت چنانچه جرمی به صورت متناوب رخ دهد موجب می شود تا جرم ارتکاب یافته از شمول جرائم جمعی متحدالمقصد خروج موضوعی پیدا کند. در صورتی که توالی عرفی اعمال ارتكابی قطع گردد، تحقق جرم جمعی متحدالمقصد منتفی می شود و موضوع، مشمول مقررات تعدد جرم خواهد بود. به عنوان مثال، چنان چه مرتکب یا مرتکبین پس از انجام سرقت اول، برای ارتکاب سرقت بعدی منتظر فرصت مناسب دیگری بمانند و این امر موجب وقفه ای (مثلاً یک یا چند روز) در اجرای نقشه آنها گردد، سرقت دوم در صورت وقوع، یک جرم مجزا خواهد بود و نمی توان این

دو فقره سرقت را یک جرم واحد قلمداد نمود. ناگفته نماند که تشخیص توالی در هر مورد، کاملاً به عرف و ماهیت جرم ارتكابی بستگی دارد. به عنوان مثال، در موردی که کارمند دولت به دفعات، مرتکب اختلاس وجوه یا اموال معینی می شود، ممکن است تکرار این رفتار، روزها و حتی هفته ها به طول بیانجامد، بدون آن که توالی عرفی از بین برود، حال آن که در مورد جرم سرقت، توالی می تواند بایک وقفه دو روزه هم زایل گردد.^۱

بند دهم: تأثیر زمان ارتكاب جرم (ظرف زمان)

برای تعیین مبدأ مرور زمان و تأثیر قانون لاحق بر جرم و مجازات تعیین زمان دقیق وقوع جرم مهم است. به نظر می رسد برخلاف جرائم آنی که آغاز مرور زمان از لحظه ای است که جرم تحقق پیدا می کند ولی در جرائم مستمر، استمرار یافته و جمعی متحد المقصد آغاز مرور زمان از زمان قطع رفتار مجرمانه می باشد. بنابراین مرور زمان از لحظه ای شروع می شود که انجام آخرین رفتار مجرمانه واحد به پایان رسیده است. در رابطه با تعیین تاریخ وقوع جرم، رعایت اصل مزبور مستلزم تعیین تاریخ دقیق وقوع جرم است. از حیث تأثیر قانون جدید، جرم معمولاً تابع قانونی است که در زمان وقوع آن حاکم است. و جرایم آنی نیز تابع این قانون است و در واقع اصل بر عطف به ما سبق نشدن قوانین کیفری است منظور از عطف به ما سبق نشدن قوانین کیفری اجمالاً این است که قاضی نمی تواند حکم قانون لاحق را به مصادیق سابق تسری دهد و افعالی را که پیش از تصویب این قانون جرم نبوده به استناد آن مجازات نماید.^۲ در جرایم ساده و آنی مثل قتل و ضرب و جرح که فعل یا ترک در یک لحظه و یا در مدت کمی واقع و یا اصولاً جرم با انجام عمل خاتمه می یابد تعیین تاریخ وقوع جرم خالی از اشکال بوده و جرم تابع قانون حاکم در زمان وقوع جرم است. ولی در سایر جرایم که در طول زمان تحقق می یابد تعیین زمان وقوع جرم نیاز به بررسی بیشتری خواهد داشت. در حقیقت تأثیر زمان جرم ارتكابی به تبع مکان آن لازم است که محرز گردد. در جرائم جمعی متحد المقصد باید زمان

^۱ - منصور فرخی، پیشین، ۱۴۳.

^۲ - محمد علی اردبیلی، حقوق جزای عمومی (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۸۶)، ۱۶۰.

ارتکاب آخرین رفتار مجرمانه را به عنوان زمان وقوع جرم در نظر گرفت، به عنوان مثال، چنان چه کارمند یک اداره دولتی به دفعات و هربار مقداری از وجوهی را که به مناسبت وظیفه به وی سپرده شده است، برداشت و تصاحب نماید، تاریخ آخرین برداشت و تصاحب، زمان وقوع جرم اختلاس محسوب می گردد. در نتیجه، محل وقوع آخرین رفتار مرتکب، مکان ارتکاب جرم محسوب می شود.^۱

بخش سوم: تأثیر مکان ارتکاب جرم (ظرف مکان)

باتعیین مکان ارتکاب جرم که به تبع تعیین زمان آن صورت می گیرد، می توان صلاحیت محلی را تعیین نمود. در جرائم آنی و استمرار یافته، محل ارتکاب جرم، جایی است که رفتار مجرمانه، صرف نظر از آثار و نتایج آن، ارتکاب می یابد. در جرائم جمعی متحد المقصد نیز مکان ارتکاب جرم را باید بر اساس محل وقوع آخرین عمل مجرمانه تعیین نمود. در کلیه این موارد حسب مورد، دادگاه محل وقوع رفتار مجرمانه یا آخرین عمل مجرمانه صلاحیت رسیدگی خواهد داشت.^۲ به نظر می رسد واحد بودن مکان ارتکاب جرم علاوه بر تأثیر در صلاحیت مرجع قضایی رسیدگی کننده از شرایط احراز جرم جمعی متحد المقصد و دیگر جرائم است.

بند اول: احراز مکان آخرین رفتار مجرمانه

محل وقوع جرم بر اساس عنصر مادی آن تعیین می شود، یعنی جایی که محتوای فکری مرتکب در قالب رفتار او متجلی شده است.^۳ در جرائم جمعی متحد المقصد باید زمان ارتکاب آخرین رفتار مجرمانه را به عنوان زمان وقوع جرم در نظر گرفت، به عنوان مثال، چنان چه کارمند یک اداره دولتی به دفعات و هربار مقداری از وجوهی را که به مناسبت وظیفه به وی سپرده شده است، برداشت و تصاحب نماید، تاریخ آخرین برداشت و تصاحب، زمان وقوع جرم اختلاس محسوب می گردد. در نتیجه، محل وقوع آخرین رفتار مرتکب، مکان ارتکاب جرم محسوب می شود.^۴ آخرین رفتار مجرمانه که قطع فعل مجرمانه و در حقیقت تحقق جرم ارتكابی

^۱ - منصور فرخی، پیشین، ۱۴۴.

^۲ - همان، ۱۴۵.

^۳ - علی خالقی، آئین دادرسی کیفری (تهران: انتشارات شهردانش، ۱۳۸۸)، ۲۷۷.

^۴ - منصور فرخی، پیشین، ۱۴۴.

است ضرورت پیدام میکند که محل آخرین رفتار مجرمانه فرد مشخص و برای مرجع قضایی احراز گردد.

بند دوم: تشخیص مرجع قضایی صالح برای تعقیب و رسیدگی

دادگاه ها صلاحیت خود را در رسیدگی به جرایم به قلمرو وقوع جرم محدود می‌دانند. ازاین رو، رسیدگی به جرم آنی که در یک زمان و مکان معلوم واقع می‌شود، در صلاحیت دادگاهی است که جرم در قلمرو آن ارتکاب یافته است. مانند صدور چک پرداخت نشدنی در شیراز که رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه های این شهر قرار دارد. ولی در جرایم مستمر که ممکن است رفتار مجرمانه در مکان های متعدد دوام داشته باشد، همه دادگاه هایی که جرم در قلمرو آنها استمرار داشته صالح برای رسیدگی شناخته می‌شوند و تقدم با دادگاهی است که زودتر شروع به رسیدگی کرده است.^۱ تشخیص آخرین محل ارتکاب رفتار مجرمانه برای تشخیص مرجع قضایی صالح اهمیت دارد. محل ارتکاب جرم در واقع تابع زمان وقوع آن نخواهد بود. بنابراین؛ در جرائم جمعی متحدالمقصد مکان ارتکاب جرم را باید بر اساس محل وقوع آخرین عمل مجرمانه تعیین نمود. در چنین مواردی دادگاه محل وقوع رفتار مجرمانه یا آخرین عمل مجرمانه صلاحیت رسیدگی به جرم ارتكابی را خواهد داشت.

بخش چهارم: رابطه جرم متحدالمقصد با جرائم آنی، استمرار یافته و مستمر

برخی از حقوقدانان جرم متحدالمقصد را همان جرم استمرار یافته می‌دانند وعده دیگری معتقدند که جرم مستقلى است. در واقع به نظر می‌رسد که صرف نظر از نظریه دوم، به لحاظ شرایط و اوصاف نزدیک و شبیه به هم، عقیده گروه اول، بیشتر مورد پذیرش و توجه جامعه حقوقی کشور باشد. جرم آنی، جرمی است که در لحظه ای از زمان واقع می‌شود و برای تحقق آن تداوم و استمرار عمل مرتکب شرط نیست. در جرم مستمر، شروع و پایان آن در طول زمان ادامه دارد و به عبارت دیگر جرم با تمام ارکان آن به طور دایم در حال تجدید حیات است مثل: ترک اتفاق، حمل اسلحه، سرقت برق، تصرف عدوانی. ولی جرم استمرار یافته توسط مرتکب

^۱ - محمدعلی اردبیلی، پیشین، (تهران: انتشارات میزان، ۱۴۰۰)، ۱۴۳.

واحد و با موضوع واحد ولی به دفعات مکررا انجام می پذیرد، درواقع در یک لحظه محقق می شود اما نتیجه آن مدتی ادامه دارد مانند سرقت اموال از یک مکان واحد به دفعات که جرم در یک لحظه رخ می دهد اما برای مدتی ادامه می یابد. بین جرم استمرار یافته و جرم جمعی متحدالمقصد درواقع باید اذعان داشت که رابطه نزدیک و تنگاتنگی وجود دارد و در بسیاری از مواقع ممکن است تشخیص این دو سخت به نظر برسد. هرچند که بهتر بود در تقسیم بندی جرائم این دونوع را از یک قسم می دانستند.

نتیجه گیری

در این تحقیق؛ صرف نظراز کمبود منابع مرتبط حسب مطالعه و پژوهش انجام شده به بررسی جایگاه جرم جمعی متحدالمقصد در حقوق کیفری ایران پرداخته شده است. اوصاف و شرایط و مصادیقی که برای احراز یا تشخیص این جرم و رابطه ای را که با سایر جرائم دارد نیز مورد مطالعه قرار داده ایم. درحقیقت به جزء جرم آنی و مستمر به خوبی شاهد ارتباط نزدیک و تنگاتنگ جرم جمعی متحدالمقصد با جرم استمرار یافته بودیم. در جرم استمرار یافته رفتار مرتکب در زمان معین و محدودی اتفاق می افتد ولی آنچه در طول زمان تداوم دارد آثار اقدام مرتکب است. ولی در جرم جمعی متحدالمقصد ارتکاب جرم در مقطع زمانی کوتاهی رخ می دهد ولی آثار جرم تداوم ندارد بلکه رفتار مرتکب تکرار شده است و مجموع رفتار ارتكابی یک فقره جرم به حساب می آید. واحد بودن جرم ارتكابی تکرار شده، یکسان بودن محل وقوع جرم و فرد بزه دیده، رعایت توالی عرفی فاصله زمانی بین رفتارهای مجرمانه و تعیین محل آخرین عمل مجرمانه و عدم شمول تعدد جرم و همچنین یکی بودن مرتکبین جرم را می توان از جمله شرایط جرائم جمعی متحدالمقصد برشمرد. بنابراین هرچند که بین حقوقدانان نظرات متفاوت است، لیکن به نظر می رسد برای جرم متحدالمقصد برخلاف عقیده برخی از حقوقدانان ضرورتی به توسعه مفهوم و گستره آن وجود ندارد و نمی تواند مستقل از جرم استمرار یافته باشد.

منابع و مأخذ

- -اردبیلی، محمدعلی؛ (۱۳۸۶). حقوق جزای عمومی، انتشارات میزان، تهران، چاپ هجدهم.
- -اردبیلی، محمدعلی؛ (۱۴۰۰). حقوق جزای عمومی، انتشارات میزان، تهران، چاپ شصت و ششم.
- -حاجی ده آبادی، احمد؛ باقرزادگان، امیر و میرزایی، محمد (۱۳۹۵). جایگاه تعدد نتیجه در حقوق کیفری ایران، پژوهشنامه حقوق کیفری، دور دوم.
- -حسنی، محمودنجیب، مترجم عباس نیای زارع، علی (۱۳۸۶). رابطه سببیت در حقوق کیفری، انتشارات علوم اسلامی رضوی، دور دوم.
- -خالقی، علی (۱۳۸۸). آئین دادرسی کیفری، انتشارات شهردانش، تهران، چاپ دوم.
- -زراعت، عباس (۱۳۸۶). حقوق جزای عمومی، انتشارات ققنوس، تهران، چاپ دوم.
- -زراعت، عباس (۱۳۷۹). شرح قانون مجازات اسلام، بخش کلیات، انتشارات ققنوس، تهران، چاپ اول.
- -شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۸۴). حقوق جزای عمومی، انتشارات ذوبین باهمکاری انتشارات مجد، تهران، چاپ دوازدهم.
- -صانعی، پرویز (۱۳۷۷). حقوق جزای عمومی، چهارم، تهران، انتشارات گنج دانش، تهران، چاپ چهارم.
- -علی آبادی، عبدالحسین (۱۳۷۳). حقوق جنایی، انتشارات فردوس، تهران، چاپ سوم.
- -عمید، حسن (۱۳۹۲). فرهنگ عمید (دو جلدی)، بیست و هشتم، تهران، موسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ بیست و هشتم.
- -فرخی، منصور (۱۴۰۱). حقوق جزای عمومی، انتشارات دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، چاپ اول.
- -محسنی، مرتضی (۱۳۹۳). حقوق جزای عمومی، چهارم، تهران، انتشارات، تهران، چاپ چهارم.